

ข้อยืนยันสาระสำคัญของอภิปรัชญาเซน The Essential Testimony of the Jain Metaphysics

พระเจ้าตุงรังค์ ชูศรี

Phra Jaturong Choosri

วัดวิเศษการ กรุงเทพมหานคร

Visejkar Temple Bangkok

Email: rong2553@yahoo.com

วันที่รับบทความ (Received) : 2 มกราคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 11 มีนาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 15 มีนาคม 2562

บทคัดย่อ

อภิปรัชญาเซนมี 2 ประเด็น คือ 1) ทฤษฎีอนันตวาท ที่มีสำคัญมีอยู่ 2 ลักษณะคือ 1. ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้โดยสามัญสำนึก 2. ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้หลายแง่มุม โดยชี้ให้เห็นว่า อภิปรัชญาของเซนมีลักษณะเป็นพหุสัจนิยมหรือสัมพัทธนิยม และ 2) เซนถือว่า ทรัพยากรหรือสสารหรือความจริงแท้มี 9 อย่าง แต่เมื่อประมวลความแล้วมีนัยเป็น 2 คือสสารและออสสาร

คำสำคัญ: อภิปรัชญา, สาระ, เซน

Abstract

The Metaphysic of Jainism has two main points, 1) Anekantavada theory which has two characteristics there are; first the philosophy about the truth that we know by our common sense and, second is the pluralistic realism or relativistic realism. 2) Jainism views that there are 9 substances or the real truths but compiling as two parts there are matter and antimatter.

Keywords: Metaphysic, Essential, Jain

1. บทนำ

ปรัชญาอินเดียมุ่งแสวงหาความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิตเช่นเดียวกับปรัชญาตะวันตก แต่มีข้อแตกต่างกัน เช่นลักษณะของปรัชญาอินเดียมุ่งรู้แจ้งตนเอง เป็นปรัชญาชีวิต แต่ปรัชญาตะวันตกเพื่อสนองความอยากรู้ ทัศนะต่อโลก มองโลกในแง่ร้าย ปรัชญาตะวันตกมองโลกในแง่ดี (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2545 : 1-4.) เป็นต้น กลุ่มนักคิดในสมัยพุทธกาลจึงแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มประเพณีนิยม กลุ่มเหตุผลนิยมและกลุ่มประสบการณ์นิยม (ประเวศ อินทองปาน, 2553 : 198-199) ปรัชญาเซนหรือไชนะได้ระบุนามศาสดาของเขาทั้ง 24 ท่านไว้ในคัมภีร์ของเขาและเรียกผู้เป็นศาสดาเหล่านี้ว่า ตีรธังกร ความเชื่อต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือกันก็โดยผ่านศาสดาทั้ง 24 ท่านเหล่านี้ ครูคนแรกของลัทธิเซนคือ ฤชภทเวะ คนสุดท้ายคือ วรรณานหรือวรรณาน หรือมหาวีระ ได้มีชีวิตอยู่ในศตวรรษที่หก ก่อนคริสตกาล รุ่นเดียวกับสมัยพระพุทธเจ้า พวกเซนได้

ปฏิเสธพระเจ้าผู้สร้าง ไม่มีความเชื่อพระเจ้าผู้สร้างแต่อย่างใด (สนั่น ไซยานกุล, 2519 : 135-136) เช่นได้กล่าวถึงความพยายามที่ไร้ผล ความเพียรที่ไร้ผล 10 ประการ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 14/8/11-12)

1. กรรมใดให้ผลในชาตินี้ กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลในชาติหน้า’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 2. กรรมใดจะให้ผลในชาติหน้า กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลในชาตินี้’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 3. กรรมใดให้ผลเป็นสุข กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลเป็นทุกข์’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 4. กรรมใดให้ผลเป็นทุกข์ กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลเป็นสุข’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 5. กรรมใดให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงอย่าให้ผลเสร็จสิ้น’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 6. กรรมใดให้ผลยังไม่เสร็จสิ้น กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลเสร็จสิ้น’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 7. กรรมใดให้ผลมาก กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลน้อย’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 8. กรรมใดให้ผลน้อย กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผลมาก’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ 9. กรรมใดให้ผล กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงอย่าให้ผล’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้ และ 10. กรรมใดไม่ให้ผล กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า ‘จงให้ผล’ ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

อย่างไรก็ตาม ทรรศนะทางด้านปรัชญาของศาสนาพุทธ หรือนิครนถ์ นาฏบุตร นั้นเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลก่อนและหลังพุทธปรินิพพาน จนกระทั่งปัจจุบันที่ยังคงปรากฏมีอยู่ในดินแดนชมพูทวีป หรืออินเดียในปัจจุบัน ในขณะที่พระพุทธศาสนานั้นได้สูญสิ้นรากฐานไปแล้ว หากยังปรากฏเพียงการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาจากประเทศอื่น ๆ เข้าไปเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่า ปรัชญาเช่นไม่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการทัศน์ขององค์ความรู้ที่มีการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วทั้งในด้านวิถีชีวิต และทัศนคติหรือความเชื่อ อันเกิดจากการติดต่อสื่อสารอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน (Contemporary) หากแต่ปรัชญาเช่นนั้นในทางด้านอภิปรัชญามีลักษณะเป็นพหุสัจนิยม (Pluralistic reality) หรือสัมพัทธนิยม (Relativistic realism) ทฤษฎีอภิปรัชญาที่สำคัญของเขเรียกว่า ทฤษฎีเอนกันตวาท แปลโดยใจความว่าทฤษฎีว่าด้วยความมากมายแห่งสิ่งจริงแท้ (Reality) (สุนทร ณ รั้งสี, 2545 : 111)

2. ข้อยืนยันทะสำคัญของอภิปรัชญาของเข

พระจาดรงค์ อาจารย์สุโก (ชูศรี) (2555) เสนอว่า อภิปรัชญาของเข ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นในการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็นคือ ทฤษฎีเอนกันตวาท และทรรศนะเกี่ยวกับทรัพย์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ทฤษฎีเอนกันตวาท

ทรรศนะทางปรัชญาของเข กำหนดไว้ หลายลักษณะ ที่สำคัญมีอยู่ 2 ลักษณะคือ 1. ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้โดยสามัญสำนึก (Common sense Realism) 2. ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้หลายแง่มุม (Pluralism) (เสฐียร พันธรั้งสี, 2549 : 114-115)

อภิปรัชญาของเขามีลักษณะเป็นพหุสัจนิยม (Pluralistic realism) หรือ สัมพัทธนิยม (Relativistic realism) ทฤษฎีอภิปรัชญาที่สำคัญของเขเรียกว่า ทฤษฎีเอนกันตวาท แปลโดยใจความว่าทฤษฎีว่าด้วยความมากมายแห่งสิ่งจริงแท้ (Reality)

ปรัชญาเขเรียกว่าวัตถุ (Matter) ว่า ปุทละ และ วิญญาณ (Spirit) ซึ่ง ทั้งสองนี้ต่างเป็นสิ่งจริงแท้โดยสภาพของมันเอง วัตถุประกอบขึ้นด้วยปรมาณูมากนับไม่ถ้วน ส่วนวิญญาณก็มีจำนวนมากมายนับไม่ถ้วนเช่นกัน นอกจากจะถือว่าปรมาณูแต่ละปรมาณูก็มีแง่มุมต่าง ๆ นับไม่ถ้วนด้วยหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือแต่ละ

ปริมาณแต่ละชีวะต่างก็มีคุณลักษณะทั้งแง่บวกและแง่ลบของมันเองนับไม่ถ้วน เนื่องจากสิ่งแต่ละสิ่งไม่ว่าจะเป็นปริมาณหรือชีวะต่างก็มีคุณลักษณะเฉพาะตนนับจำนวนไม่ได้นี่เอง ปริญาจึงกล่าวว่า เป็นไปไม่ได้ที่สามัญชนอย่างเราๆ จะสามารถรู้คุณลักษณะทั้งหมดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เราสามารถรู้ได้เพียงลักษณะบางอย่างของบางสิ่งเท่านั้น ผู้ที่สัพพัญญูเท่านั้นที่จะรู้คุณลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ทั้งหมด เพราะฉะนั้นปริญาเซนจึงกล่าวว่า “ผู้ที่รู้จักคุณลักษณะทั้งหมดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่ารู้จักคุณลักษณะทุกอย่าง และผู้ใดรู้จักคุณลักษณะทุกอย่างของทุกสิ่ง ผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่ารู้จักคุณลักษณะทั้งหมดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง”

ตามทรรศนะปริญาเซน ความรู้ของมนุษย์เป็นสิ่งสัมพัทธ์ (Relative) และมีขอบเขตจำกัด (Limited) การตัดสิน (Judgment) หรือการลงมติเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์ จึงพลอยเป็นสิ่งสัมพัทธ์ และมีขอบเขตจำกัดนี้เองเรียกว่า ทฤษฎีสยาทวาท ดังกล่าวมาแล้ว ส่วนทฤษฎีที่ถือว่าสิ่งจริงแท้มีคุณลักษณะของตนเองนับไม่ถ้วน และแต่ละสิ่งของสิ่งจริงแท้มีคุณลักษณะของตนเองนับไม่ถ้วน เรียกว่า ทฤษฎีอนันตวาท ตามความเป็นจริงทฤษฎีสยาทวาท และอนันตวาทนี้เป็นเพียง 2 แง่ของคำสอนเดียวกัน เหมือนด้าน 2 ด้านของเหรียญบาทอันเดียวกัน

หลักคำสอนเกี่ยวกับสิ่งจริงแท้ของเซนก็เช่นเดียวกัน ด้านหนึ่งมองจากแง่อภิปริญา พูดถึงสิ่งแท้ว่าเป็นสิ่งที่มิมีต่างๆ หรือคุณลักษณะต่างๆ นับไม่ถ้วนเรียกว่า อนันตวาท อีกด้านหนึ่งมองจากแง่ญาณวิทยา พูดถึงความรู้เกี่ยวกับสิ่งจริงแท้ว่า เราสามารถรู้ได้เพียงคุณลักษณะบางอย่างของมัน ไม่อาจรู้คุณลักษณะของมันได้หมดทุกแง่ เรียกว่า สยาทวาท การถือเอาแง่ใดแง่หนึ่งว่าเป็นความจริงทั้งหมดของสิ่งนั้น เป็นการถือด้วยความหลงผิดหรือเข้าใจผิด เรียกว่าเอกันตวาท ปริญาเซนถือว่าคุณลักษณะ หรือแง่ทั้งหมดของสิ่งหนึ่งย่อมเป็นจริงเท่ากันจึงได้ชื่อว่า อนันตวาท (สุนทร ธีร รัสสี, 2545 : 111-112)

เซนได้แสดงลักษณะของความจริงเป็น 7 ชั้น เรียกว่า สัปตภังคี หรือ “สูตรมิงค์ 7” ดังนี้ (วิจิตร เกติวิสิษฐ์ (แปล), 2520 : 107)

1. บางที, เป็น (สยาต อสติ) 2. บางที, ไม่เป็น (สยาต นสติ) 3. บางที, เป็นและไม่เป็น (สยาต อสติ จ นสติ) 4. บางที, เป็นสิ่งที่ไม่อาจพรรณนาได้ (สยาต อวกตวยม) 5. บางที, เป็นและเป็นสิ่งที่ไม่อาจพรรณนาได้ (สยาต อสติ จ อวกตวยม) 6. บางที, ไม่เป็นและเป็นสิ่งที่ไม่อาจพรรณนาได้ (สยาต นสติ จ อวกตวยม) และ 7. บางที, เป็น, ไม่เป็นและเป็นสิ่งที่ไม่อาจพรรณนาได้ (สยาต อสติ จ นสติ น อวกตวยม)

2.2 ทรรศนะเกี่ยวกับทรัพย์

เซนถือว่า ทรัพย์ะ(Substance) หรือสสารหรือความจริงแท้มี 9 อย่างดังต่อไปนี้ 1. ชีวะหรือวิญญาณ 2. อชีวะหรือสิ่งที่ไม่มีชีวิต 3. ปุณยะ บุญ 4. ปาปะ บาป 5. อาสวะ หรือการไหลของอนุกรมเข้าสู่วิญญาณ 6. พันธะ หรือการติดข้องของวิญญาณ 7. สังวะระ การสำรวมระวังไม่ให้กระแสกรรมใหม่ไหลเข้าสู่วิญญาณ 8. นิรชา การทำลายกรรมเก่าให้หมดไป 9. โมกษะ การทำลายกรรมได้อย่างหมดสิ้นไม่ต้องติดข้องอยู่ในสังสารวัฏต่อไป

ความจริงแท้ทั้ง 9 นี้ หากย่อให้สั้นก็เหลือเพียง 2 อย่างคือ ชีวะกับอชีวะเท่านั้น กล่าวคือเรื่อง ปุณยะ ปาปะ อาสวะ พันธะ สังวะระ นิรชา และโมกษะ ทั้ง 7 อย่างนี้เป็นเรื่องของชีวะ ส่วน อชีวะก็เกี่ยวกับเรื่องวัตถุ ซึ่งเซนเรียกว่า ปุทละตลอดทั้ง ธรรมะ อธรรมะ กาละและเทศะ ชีวะกับ อชีวะเกี่ยวกันกันอย่างแนบสนิทดุจเดียวกับน้ำมันซึ่งแทบแยกไม่ออกว่าตรงไหนเป็นน้ำตรงไหนเป็นนม ฉะนั้น (พื้น ดอกบัว, 2545 : 239)

กล่าวโดยสรุปแล้ว สสารทั้งชีวะและอชีวะ มี 2 อย่าง คือ

1. คุณสมบัติปฐมภูมิ (Primary quality) เป็นคุณสมบัติที่มีติดอยู่ในสสารตลอดไป ในทำนองเดียวกัน สสารก็ต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้ ถ้าไม่มีก็ไม่อาจเป็นสสารอย่างนั้นได้อีกต่อไป เช่น การกินที่ (Extension) เป็น

คุณสมบัติปฐมภูมิของวัตถุส่วนสัมปชัญญะ (Consciousness) ก็เป็นคุณสมบัติปฐมภูมิของชีวะ ก็คุณสมบัติปฐมภูมิซึ่งติดอยู่กับสสารตลอดไป เช่นเรียกว่า คุณะ

2. คุณสมบัติทุติยภูมิ (Secondary quality) คุณสมบัติประเภทนี้มีอยู่ชั่วคราว ไม่ถาวรอย่างคุณสมบัติปฐมภูมิ และแม้จะหายไปก็ไม่ได้ทำให้ความมีอยู่ของสสารกระทบกระเทือนไปด้วย อย่างสีของใบไม้เปลี่ยนไปเรื่อยๆ แต่ใบไม้ก็ยังคงอยู่ ส่วนในกรณีของชีวะก็ได้แก่ อารมณ์ต่างๆ ความรัก ความชัง ความดีใจ และความเสียใจ เป็นต้น คุณสมบัติทุติยภูมิ เช่นเรียกว่า ปรายะหรือปรยยะ ก็การที่เราเห็นว่ามี การเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ในโลก (พื้น ดอกบัว, 2545 : 245)

2.2.1 ชีวะหรือวิญญาณ

สิ่งที่เรียกว่า ชีวะ ในปรัชญาเช่นมีความหมายเท่ากับอาตมันหรือชีวาตมันในปรัชญาอุปนิษัทหรือปุรุષะในปรัชญาสาขายะ เป็นสิ่งเดียวกับสิ่งที่ในภาษาไทย เรียกว่า วิญญาณ

ปรัชญาเช่นได้แบ่งชีวะออกเป็น 2 ชนิด คือ ชีวะที่หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารแล้ว เรียกว่า มุกตชีวะ และชีวะที่ยังไม่หลุดพ้นยังคงท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิดอยู่เรียกว่า พัทธชีวะ สำหรับชีวะที่ยังติดข้องอยู่ในวัฏสงสารนี้เช่นยังแบ่งย่อยออกเป็น 2 ประเภท คือประเภทที่เคลื่อนไหวได้เรียกว่า ทรสะ และประเภทที่เคลื่อนไหวไม่ได้เรียกว่า สถาวันะ(สุนทร ณ รังสี, 2545 : 116) ทรสณะสิ่งที่มีชีวิตของเช่นและสิ่งที่ปราศจากชีวิตเป็นผู้สร้างโลกนี้ (Loka) แต่เทศะ (Space) เป็นที่เดียวเท่านั้น ที่ปราศจากชีวิตที่เรียกว่า มิใช่โลก (Aloka) สิ่งที่มีชีวิต และสิ่งที่ปราศจากชีวิต เป็นการอธิบายโดยอ้างถึง 1. ทรัพย์สิน (Substance) 2. เทศะ (Space) 3. กาละ (Time) 4. วิวัฒนาการ (Development) สิ่งทีปราศจากชีวิต คือ 1. ยึดรูปแบบ (Possessing form) 2. ไร้รูปแบบ (Formless) (Hermann Jacobi, Jaina Sutras, Part I, <http://www.sacred-texts.com/jai/sbe45/sbe4538.htm>, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2561)

วิญญาณหรือชีวะ เป็นทรัพย์สินที่มีความรู้ ความรู้เป็นลักษณะอันสำคัญของวิญญาณ และความรู้นี้ปรากฏอยู่ในวิญญาณ และความรู้นี้ปรากฏอยู่ในวิญญาณเสมอ แม้ว่าลักษณะและขอบเขตของความรู้จะแตกต่างกันออกไปก็ตาม ถ้าว่าตามทฤษฎีแล้ว วิญญาณทุกดวงอาจพูดได้ว่าเป็นกระแสสืบต่อกันไปอย่างไม่หยุดยั้ง ตามลำดับขั้นของความรู้ มาตรฐานความรู้ขั้นสูงสุดของวิญญาณนั้น จะมีแก่วิญญาณที่สมบูรณ์แล้วเท่านั้น วิญญาณที่ไม่สมบูรณ์ ซึ่งมีอยู่ในรูปร่างของ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือพวกผักหญ้า ชีวิต และ วิญญาณที่อาศัยอยู่ในรูปร่างดังกล่าว ดูเหมือนว่าไม่ปรากฏ บรรดารูปร่างทั้งหลาย แต่ความเป็นจริงแล้ว วิญญาณชนิดที่รู้สึกได้ทางผัสสะยังคงปรากฏอยู่ ในบรรดาสิ่งเหล่านี้ เพียงแต่ความรู้สึกของมันอยู่ในแบบที่อ่อนมาก ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยอิทธิพลของกรรมเก่าเข้ามาขัดขวางไว้ มิให้วิญญาณเจริญขึ้นมาได้ บรรดาประเภทวิญญาณที่มีประสาทรับความรู้สึกได้ทั้งสองทาง จนกระทั่งได้หาทางได้แก่หนอน มด จำพวกผึ้งแมลงและคน กรรมเก่าของบรรดาสัตว์เหล่านี้ยังมีอิทธิพลอยู่แต่เข้าขัดขวางได้บ้าง หากแต่ยังไม่เต็มทีที่กรรมดีและกรรมชั่วทั้งสองคอยหาช่องทางที่จะให้ผลอยู่เสมอ (สนั่น ไชยานุกุล, 2519 : 173)

ข้อพิสูจน์ว่ามีชีพออยู่จริง (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2532 : 37-38)

1. ข้อพิสูจน์ทางประจักษ์ประมาณ นักปราชญ์เช่นกล่าวว่า การมีอยู่ของชีพ สามารถพิสูจน์ได้ทางประสบการณ์ตรงหรือทางประจักษ์ประมาณที่ขัดแย้งไม่ได้ หรือเมื่อเราได้พบสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรารู้ว่า เราได้พบเห็นสิ่งนั้นจริง ๆ การรู้สึกเป็นข้อพิสูจน์ว่ามีชีพออยู่ในตัวเราจริง ๆ

2. ข้อพิสูจน์ทางอนุมานประมาณ นักปราชญ์เช่นสามารถพิสูจน์การมีอยู่ของชีพได้อีกทางหนึ่ง คือการอนุมานการเคลื่อนไหวของร่างกาย เพราะร่างกายไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ ดังนั้นสิ่งที่ทำให้เคลื่อนไหวได้ จึงเป็นชีพที่มีอยู่ในร่างกาย เพราะลำพังวัตถุธาตุ 4 ไม่สามารถทำให้เคลื่อนไหวได้หากปราศจากชีพ

2.2.2 อชิวะหรือสิ่งที่ไม่มีชีวิต

โลกที่อยู่นี้ ประกอบด้วยวัตถุธาตุต่างๆ ที่วิญญาณยึดครองอยู่และวัตถุธาตุอื่นๆทั้งในน้ำก็มีสิ่งที่มีชีวิต (Hermann Jacobi, Jaina Sutras, Part I, <http://www.sacred-texts.com/jai/sbe45/sbe4538.htm>, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2561) ก็ได้สร้างสิ่งแวดล้อมขึ้นมา แต่นอกจากวัตถุธาตุนี้แล้ว ยังมีเทสะ กาละ และภาวะของการเคลื่อนไหวและการหยุดนิ่งอีกด้วย ถ้าปราศจากสิ่งดังกล่าวนี้แล้ว โลกและเหตุการณ์ของโลกก็ไม่สามารถอธิบายได้อย่างเต็มที่ คือ

2.2.2.1 วัตถุ หรือ ปุทคล (Matter)

ในปรัชญาของเซนนั้น เรียกวัตถุ (Matter) ว่า ปุทคล คำว่าปุทคลนั้น ถ้าจะว่ากันโดยศัพท์แล้ว หมายความว่า สิ่งซึ่งสามารถรวมตัวเข้ากันได้ และแตกสลายออกไปได้ วัตถุธาตุทั้งหลายนั้นสามารถรวมตัวมันเองเข้ากันเป็นกลุ่มก้อน เพื่อก่อสัดส่วนให้โตขึ้นๆ เป็นลำดับ และในทำนองเดียวกันมันก็สามารถสลายตัวมันเองให้เล็กลงๆ โดยลำดับด้วยเหมือนกัน ส่วนเล็กที่สุดของวัตถุธาตุนั้น สามารถแบ่งแยกออกไปได้อีก เรียก อนุ (Atom) อนุสองตัวหรือมากกว่าสองตัวอาจรวมตัวเข้ากันเป็นสังขารหรือขันธ (สังขตะหรือสกันธ) ร่างกายของเราและวัตถุธาตุ แห่งธรรมชาติทั้งสองนี้ ก็เป็นขันธของปริมาณวัตถุ ใจ (मन) การพูดและการหายใจ ทั้งหมดนี้ก็เป็นผลของการผลิตผลของวัตถุเหมือนกัน

วัตถุธาตุ (ปุทคล) มีคุณสมบัติ 4 อย่างคือ ทางผัสสะ ทางรส ทางกลิ่นและทางสี พวกปริมาณทั้งหลาย กิติ พวกผลิตผลของปริมาณทั้งหลาย กิติ ขันธของปริมาณทั้งหลาย กิติ ย่อมมีคุณสมบัติประจำตนอยู่ 4 ประการนี้ คุณสมบัติเสียง นั้น หาใช่ว่าเป็นคุณสมบัติเดิมของปริมาณเหมือนอย่างคุณสมบัติทั้ง 4 ดังกล่าวแล้วนั้นไม่ เพราะพวกนักปรัชญาในลัทธิอื่น ๆ ก็ยอมรับว่าเสียง ไม่ใช่คุณสมบัติที่เกิดขึ้นมาภายหลัง พวกเซนนี้ชี้ให้เห็นว่าเสียง ตามมาหลัง แสง ส่วนความร้อน เา ความมืด ความเป็นเอกภาพ ความไม่เป็นเอกภาพ ความสุขุม ความหยาบและแบบทั้งหมดเหล่านี้ผลิตขึ้นมาจากภายหลัง โดยการเปลี่ยนรูปของวัตถุ และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาโดยบังเอิญ (สนั่น ไชยานุกุล, 2519 : 180-181)

2.2.2.2 อากาศ หรือเทสะ (Space)

เทสะ (Space) หรืออากาศมี 2 อย่างคือ 1.โลกอากาศ ได้แก่ที่ว่างในโลกซึ่งเป็นที่อยู่หรือที่ตั้งของสรรพสัตว์และสรรพสิ่ง ชาวเซนเชื่อว่าตรงยอดหรือที่สุดของโลกอากาศเป็นวิมานเรียกว่า สุทธิศีลา ซึ่งเป็นที่อยู่ของบรรดาชีวะที่บรรลุมฤกษะ เสวยทิพย์สุขชัณรินทร 2.อโลกอากาศ ได้แก่ที่ว่างซึ่งอยู่นอกโลก ที่ทางวิทยาศาสตร์เรียกว่า อวกาศ เป็นที่ว่างออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ก็เทสะไม่อาจรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสแต่จะรู้ได้ด้วยการอนุมาน กล่าวคือ トラบที่ยังไม่มีสสารที่กินที่มีน้ำหนักรู้ก็แสดงว่ามีเทสะเพราะถ้าไม่มีเทสะสิ่งที่เป็นอัสติกายจะตั้งอยู่ได้อย่างไร (พิน ดอกบัว, 2554 : 243)

หน้าที่ของเทสะก็คือ ให้ที่ว่างวัตถุที่กินเนื้อที่ มีน้ำหนักเทสะคือที่ว่างสำหรับ ทั้งหลายได้อาศัย วิญญาณ วัตถุธรรม และอธรรมการขยายตัวของวัตถุ ทั้งหมดเหล่านี้ อยู่ในอากาศหรือเทสะ แม้ว่าเทสะจะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทางอินทรีย์ก็ตาม แต่ก็ย่อมเป็นที่รู้กันว่า ที่อยู่ของอากาศนั้น เราสามารถรู้ได้โดยอาศัยการอนุมาน ดังนี้คือ กล่าวคือ วัตถุทั้งหลายซึ่งกินเนื้อที่และมีน้ำหนักนั้น สามารถจะกินเนื้อที่นั้นจะเป็นลักษณะแท้ของวัตถุบางอย่างก็ตามและกล่าวได้ว่า ไม่มีวัตถุใดๆ จะขาดลักษณะอันนั้น กล่าวคือ อากาศสามารถจัดหาพื้นที่เอาไว้เพื่อวัตถุ ดังนั้น วัตถุทั้งหลายจึงต้องกา อากาศ (Space) เพราะเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับวัตถุ (สนั่น ไชยานุกุล, 2519 : 181-182)

2.2.2.3 กาละ (Time)

แนวคิดเรื่อง “กาละ” ท่านอุมาสวามี กล่าวไว้มีความหมายว่า กาละนั้น คือสิ่งที่ทำให้เกิดมีสันตติ ทำให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่าง ทำให้เกิดมีการเคลื่อนไหว ทำให้เกิดมีความใหม่และความเก่าของวัตถุธาตุ

ทั้งหลาย กาละ ก็เป็นเช่นเดียวกับอากาศ (Space) คือว่าเราอนุมานได้ แม้ว่าเราจะไม่สามารถสัมผัสได้ทางอินทรีก็ตาม เราสามารถอนุมานกาละได้ ในฐานะที่เป็นสิ่งจำเป็น ถ้าหากปราศจากกาละเสียแล้ว วัตถุธาตุทั้งหลายก็ไม่สามารถจะมีคุณลักษณะดังกล่าวไว้ นั่นก็ได้ ถึงแม้จะเป็นความจริงว่า กาละอย่างเดียวกันนั้นไม่สามารถจะเป็นสาเหตุให้สิ่งหนึ่งมีคุณลักษณะต่างๆได้ แต่ถ้าปราศจากกาละเสียแล้ว สรรพสิ่งก็ไม่สามารถทรงอยู่หรือสืบทอดกันไปได้ ส่วนอันตรฐานนั้น หมายความว่าช่วงเวลาวัตถุทรงตัวหรือสืบทอดอยู่ได้ การเปลี่ยนรูปหรือการเปลี่ยนของสถานะก็เช่นเดียวกัน เราไม่สามารถจะเข้าใจได้เลย หากปราศจากกาละเสียแล้ว ตัวอย่างเช่น ผลมะม่วงผลหนึ่งจะเขียวแล้วก็เหลืองเปลี่ยนมาเป็นลำดับ ตามความแตกต่างของกาละ ถ้าเราไม่สมมติความแตกต่างของกาละเสียแล้ว เราก็ไม่สามารถจะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ว่ามันมีคุณลักษณะอย่างไร เพราะไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้ ในทำนองเดียวกัน การเคลื่อนไหวซึ่งหมายถึงสมมติฐานของสถานะที่เกิดขึ้นตามลำดับของวัตถุชิ้นหนึ่ง ซึ่งเราสามารถคิดนึกได้ โดยอาศัยการสมมติถึงกาละเพียงอย่างเดียว

ประการสุดท้าย คือความแตกต่างระหว่างความใหม่และความเก่า เข้าและสาย สิ่งเหล่านี้เราไม่สามารถอธิบายได้เลย หากเราไม่อ้างอิงกาละ เพราะฉะนั้นสิ่งดังกล่าวนี้จำเป็นว่าเป็นพื้นฐานที่ทำให้เราอนุมานว่า กาละนั้นมีอยู่ ทรงอยู่ เหตุผลจึงมีว่า ทำไมไม่นับกาละว่าเป็นอัสติกาย (Astikaya) สำหรับเหตุผลอันนี้ก็คือนั่นคือ กาละ เป็นธาตุอันหนึ่งซึ่งไม่สามารถจะแบ่งแยกออกไปได้ เพราะขณะเดียวกันและอย่างเดียวกัน อาจปรากฏอยู่ในที่ทั่วไปในโลก กาละไม่เหมือนกับวัตถุธาตุชนิดอื่นๆ ทั้งสิ้น ที่เราเรียกว่า อัสติกาย (Astikaya) เพราะว่า กาละปราศจากพื้นที่และความกินเนื้อที่ใดๆ ในอากาศ

บางครั้งพวกเซนได้แยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่าง กาละแท้ (ปารมมาริกกาละ) และกาลเทียม (วยาหาริกกาล) เรียกว่า สมัย การสืบทอดหรือระหว่าง (วรัตน) เป็นเครื่องหมายของการแท้ แต่ในทางตรงกันข้าม การเปลี่ยนแปลงทุกๆ ชนิดนั้น เป็นเครื่องหมายของ กาละเทียม กาละอย่างหลังที่เราเรียกว่า สมัยนี้ยังแบ่งแยกออกเป็นขณะ เป็นชั่วโม่ง เป็นต้น ตามที่เราสมมติกันขึ้น และแล้วได้แบ่งแยกออกเป็นเบื้องต้นและเบื้องปลายแต่ กาละแท้นั้นไม่มีรูปร่างใดๆ และเป็นสภาพทรงอยู่ชั่วนิรันดร์ ส่วนกาละเทียมมีขึ้น ก็โดยการสมมติและจำกัดขอบเขตของกาละ และความแตกต่างกันของเวลา โดยถือกาละแท้เป็นมาตรฐาน

ท่านคุนธรัตน์ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า กาละเป็นธาตุที่แตกต่างกันออกไปต่างๆหากแต่ยอมถือเอา กาละ นั้นว่า เป็นแบบ (ปริยาย) ของธาตุอื่นๆ ทั้งปวง (สนั่น ไชยานุกูล, 2519 : 183-185)

2.2.2.4 ธรรมและอธรรม

ธรรม คือการเคลื่อนไหว การเคลื่อนที่ ไม่ได้หมายถึงคุณธรรม ความดีอย่างที่เข้ากันโดยทั่วไป กล่าวคือ คนและสัตว์เคลื่อนไหวไปไหนมาไหนได้ก็เพราะมีธรรมะคอยช่วยเหลือ

อธรรม คือ การหยุดนิ่ง ซึ่งตรงกันข้ามกับธรรมการที่คนและสัตว์ตลอดทั้งสิ่งที่เคลื่อนไหวได้ กลับหยุดนิ่งได้ก็เพราะอธรรม ศาสนาเซนถือว่า ธรรมเองไม่ได้เคลื่อนไหว แต่มันก็ช่วยให้เกิดการเคลื่อนไหว (พิน ดอกบัว, 2554 : 244)

ธาตุทั้งสอง เป็นเช่นเดียวกับอากาศและกาละ คือ สามารถจะพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า ธาตุทั้งสองอย่างนี้มีอยู่ทั้งนี้ก็โดยการอนุมาน การเคลื่อนที่และการหยุดอยู่กับที่ เป็นมาตรฐานเบื้องต้นของการอนุมาน พวกเซนใช้วิธีโต้เถียงให้เห็นว่าธาตุทั้งสองนี้เปรียบดูการเคลื่อนไหวไปมาของปลาในลำน้ำ แม้ว่าตัวปลาเองจะเริ่มตันว่ายก่อนก็ตาม แต่ถ้าหากว่าไม่มีน้ำอยู่ก่อนแล้ว การว่ายของปลาก็ไม่สามารถจะมีได้เลย เพราะฉะนั้น น้ำ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับ การว่าย ของปลาฉินใด การเคลื่อนไหวของวิญญาณหรือของวัตถุธาตุอื่นๆ ก็ฉนั้นนั่น คือว่า สิ่งดังกล่าวนี้ยังต้องการสิ่งช่วยเหลือบางอย่าง หากปราศจากสิ่งช่วยเหลือบางอย่างเสียแล้ว การเคลื่อนไหวของ วิญญาณ ก็ไม่สามารถจะเป็นไปได้ เพราะการเคลื่อนไหวเป็นสิ่งที่จำเป็นและเป็นธาตุชนิดหนึ่ง ซึ่งเราขนานนามให้ว่า “ธรรม” ธรรมนั้นให้การช่วยเหลือแก่วัตถุที่เคลื่อนที่ได้ให้เคลื่อนไปได้

แต่ไม่สามารถจะทำให้วัตถุซึ่งไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ให้เคลื่อนไปได้ แต่ไม่สามารถจะทำให้วัตถุซึ่งไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ให้เคลื่อนไปได้ ดุจดั่งน้ำไม่สามารถจะทำให้สิ่งที่ไม่ใช่ปลาว่ายได้

ส่วนอธรรมนั้นมีลักษณะตรงกันข้ามกับธรรม คือว่าเป็นธาตุชนิดหนึ่งซึ่งได้เข้ามาช่วยเหลือให้วัตถุนั้นหยุดอยู่กับที่ มันเป็นประดุจดั่งว่าร่มได้ช่วยเหลือให้คนเดินทางหยุดพักผ่อน หรือดุจดั่งพื้นแผ่นดินที่คอยช่วยเหลือสิ่งต่างๆ บนพื้นที่ให้หยุดอยู่กับที่ ฉะนั้นอย่างไรก็ตาม อธรรมหาได้ทำให้การเคลื่อนไหวของสิ่งเคลื่อนที่ได้ทั้งหลายหยุดอยู่กับที่

ธาตุทั้งสองคือ ธรรม และอธรรม แม้ว่าจะมีลักษณะแตกต่างอยู่ตรงกันข้ามก็ตาม แต่ก็ยังมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ตรงที่ว่าธาตุทั้งสองนี้เป็นสภาพทรงอยู่ชั่ววินาที ไม่รูปร่าง ไม่เคลื่อนไหวและทั้งสองธาตุนี้แผ่ไปทั่วในอากาศโลกทั้งปวงในฐานะที่ธาตุสองอย่างคือ การเคลื่อนที่ และการหยุดอยู่กับที่ เป็นสภาพกักตุน คือไม่ใช่กักตุน เพราะฉะนั้นคำว่า ธรรม และอธรรม ทั้งสองนี้จึงใช้ในความหมายเฉพาะ หาได้ใช้ในความหมายเกี่ยวกับศีลธรรมดังที่เราเข้าใจกันไม่

เมื่อกล่าวถึงสภาพทั้ง 4 อย่างเหล่านี้คือ อากาศ กาละ ธรรม และอธรรม เราควรสังเกตไว้ในที่นี้ว่าสภาพทั้ง 4 นี้เป็นสภาพที่มีเหตุผลอันจำเป็นทั้งหมด มีสถานะเฉพาะตัวของมันเอง ตัวการณ (การณ) (Casual Conditions) อาจจะแยกแยะออกไปให้เห็นความแตกต่าง เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1.ตัวกักตุน เช่นนายช่างหม้อ 2. ตัวการณ คือเครื่องมือทำหม้อ 3.วัตถุสำหรับทำหม้อ

อากาศ กาละเป็นต้น ควรนับว่าเป็นตัวการณ คือ เครื่องมือสำหรับทำหม้อ แต่สภาพทั้งหมดนี้เราควรแยกแยะออกไปให้เห็นว่ามันแตกต่างไปจากสภาพธรรมดาที่เราเข้าใจ มันเป็นสิ่งที่รู้ได้โดยการอนุมานและเป็นอกัตตาภาวะมากกว่าเครื่องอุปกรณ์ที่เราใช้ธรรมดา

ดังนั้นท่านคุณรัตน จึงได้ตั้งชื่อพิเศษของเครื่องปั้นหม้อของช่างหม้อ ซึ่งอาจจะอ้างได้ว่าเครื่องมือชนิดนี้ที่มีความสัมพันธ์กันกับหม้ออันใด อากาศและกาละก็เป็นสภาพจำเป็นอย่างสำคัญในการทำนองเดียวกันนั้น (สนั่น ไซยานุกุล, 2519 : 185-187.) ธรรมและอธรรมของเซน จึงเป็นเสมือนความสัมพันธ์ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การยืนยันของสิ่งใดสิ่งหนึ่งจึงไม่เพียงยืนยันความมีอยู่ของสิ่งนั้น ๆ อย่างเป็นเอกเทศ หากแต่ยังเป็นการปฏิเสธฐานะและความเป็นสิ่งอื่นในเวลาเดียวกันด้วย

3. บทสรุป

ข้อยืนยันสาระสำคัญของอภิปรัชญาเซนผู้เขียนได้เสนอใน 2 ประเด็น คือ

1) ทฤษฎีอเนกกันตวาท โดยชี้ให้เห็นว่า ปรัชญาของเซน กำหนดไว้ หลายลักษณะ ที่สำคัญมีอยู่ 2 ลักษณะคือ 1. ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้โดยสามัญสำนึก และ 2.ปรัชญาเกี่ยวกับความจริงที่รู้กันได้หลายแง่มุม โดยชี้ให้เห็นว่า อภิปรัชญาของเซนมีลักษณะเป็นพหุสัจนิยม (Pluralistic realism) หรือสัมพัทธนิยม (Relativistic realism) ทฤษฎีอภิปรัชญาที่สำคัญของเซนเรียกว่า ทฤษฎีอเนกกันตวาท แปลโดยความว่าทฤษฎีว่าด้วยความมากมายแห่งสิ่งจริงแท้ (Reality)

2) เซนถือว่า ทรัพยากร (Substance) หรือสสารหรือความจริงแท้มี 9 อย่างดังต่อไปนี้ 1. ชีวะหรือวิญญาณ 2. อชีวะหรือสิ่งที่ไม่มีชีวิต 3. ปุณยะ บุญ 4. ปาปะ บาป 5. อาสวะ หรือการไหลของอนุกรมเข้าสู่วิญญาณ 6. พันธะ หรือการติดข้องของวิญญาณ 7. สังขระ การสรวมระว้างไม่ไห้กระแสนกรรมใหม่ไหลเข้าสู่วิญญาณ 8. นิรชา การทำลายกรรมเก่าให้หมดไป 9.โมกษะ การทำลายกรรมได้อย่างหมดสิ้นไม่ต้องติดข้องอยู่ในสังสารวัฏต่อไป กล่าวได้ว่าทรัพยากรมีนัยเป็นไปในเชิงสสารและอสารก็ได้

บรรณานุกรม

- ประเวศ อินทองปาน. (2553). **พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระจาดุรงค์ อาจารย์สุโก(ชูศรี). (2555). **อภิปรัชญาของเซนเป็นทวินิยมหรือไม่**. สารนิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พั่น ดอกบัว. (แปล). (2554). **ศาสนาทั้งหลายนับถืออะไร**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- _____. (2545). **ปวงปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิจิตร เกิดวิเศษฐ์. (แปล). (2520). **ปรัชญาอินเดียสังเขป**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สนั่น ไชยานุกุล. (2519). **ปรัชญาอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสถียร พันธรั้ง. (2549). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- สมักร บุรวาต. (2554). **ปรัชญาพราหมณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สุนทร ณ รังสี. (2545). **ปรัชญาอินเดีย ประวัติศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2545). **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2532). **ปรัชญาอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- Hermann Jacobi. **Jaina Sutras, Part I**. (อ อ น ไ ล น์). <http://www.sacred-texts.com/jai/sbe45/sbe4538.htm>. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2561.
- Hermann Jacobi. **Jaina Sutras, Part I**. (อ อ น ไ ล น์). <http://www.sacred-texts.com/jai/sbe45/sbe4538.htm>. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2561.